

เอกลักษณ์วัฒนธรรมลายผ้าของชาวล้านนาสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี
The Uniqueness of the Fabric Pattern Culture of the Lanna People during the
Reign of Princess Dararasmi

ศุศราภรณ์ แต่งตั้งลำ^{1*}

Susaraporn Tangtenglam¹

¹คณะอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

1 หมู่ 6 ตำบลกำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 73140

¹ Faculty of Hospitality Industry, Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus

1 Moo 6 Kamphaeng Saen District, Nakhon Pathom Province, 73140, Thailand

รับบทความ: 21 กุมภาพันธ์ 2567

ปรับปรุงบทความ: 22 เมษายน 2567

ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 29 เมษายน 2567

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลายผ้าของชาวล้านนา ผ่านการใช้ภาพแทนตัวตนของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี แนวคิดในการศึกษาสัมพันธ์กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยใช้วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นหลักฐาน ชั้นปฐมภูมิ และหลักฐานทุติยภูมิ วัตถุประสงค์ในการศึกษาลายผ้าของชาวล้านนาสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี การศึกษาจุดเริ่มต้นของชุดผ้าเมืองและอิทธิพลทางความคิด เมืองจากเชียงใหม่ “ผ้าทอพื้นถิ่นล้านนา” เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการทอผ้าที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของคนล้านนา เริ่มจากเจ้าดารารัศมีได้ถ่ายทอดวิชาการทอผ้าให้กับประชาชนที่สนใจ โดยสมัยก่อนชาวบ้านปลูกฝ้ายเพื่อใช้เท่านั้น ต่อมาเมื่อได้รับการถ่ายทอดจากเจ้าดารารัศมีแล้ว ได้มีการพัฒนาเป็นผ้าทอลายต่างๆ เช่น จังหวัดลำพูน ทอผ้าลายยกดอก ลายดอกพิกุล จังหวัดน่าน ทอผ้าลายน้ำไหล ซึ่งถ่ายทอดมาจากไทลื้อ จังหวัดแพร่ มีผ้าหม้อห้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทอผ้าลายงู อำเภอมะแม่ม ทอผ้าลายตีนจก และยังมีลายอื่นๆอีกมากมาย เช่น ลายสร้อยดอกพรวัว สร้อยดอกหมาก ลายราชวัตร ลายเกร็ดเต่า เป็นต้น

* ผู้เขียนหลัก (อาจารย์ ดร. ศุศราภรณ์ แต่งตั้งลำ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน)

อีเมล: susaraporn.n1982@gmail.com

คำสำคัญ

เอกลักษณ์วัฒนธรรม ลายผ้าของชาวล้านนา สมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

Abstract

This academic article aims to study the fabric patterns of the Lanna people. Through the use of an image representing the identity of Princess Dararasami. The concept of education is related to the preservation of local culture and local history. Using historical methodology Study from relevant research documents which are evidence. Primary and secondary evidence The objective is to study the fabric patterns of the Lanna people during the period of Princess Dararasami consort. A study of the beginnings of the city cloth dress and its influence on ideas City from Chiang Mai. The research results found that Lanna Local Woven Fabrics" is a story that talks about weaving that has existed since ancient times. which can be considered the wisdom of the Lanna people Starting with Chao Dararasami passing on the knowledge of weaving to interested citizens. In the past, villagers grew cotton only for use. Later, when received the transmission from Chao Dararasami It has developed into various patterns of woven fabric, such as Lamphun Province weaving cloth with Yok Dok pattern, Dok Phikun pattern, Nan Province weaving cloth with Nam Lai pattern. which was passed down from Tai Lue, Phrae Province, with Mor cloth covering it Mae Hong Son Province weaves snake pattern cloth. Mae Chaem District weaves tin jok pattern cloth. And there are many other patterns, such as the Phrao flower necklace pattern, areca flower necklace pattern, Ratchawat pattern, turtle scale pattern, etc.

Keywords

Uniqueness, Fabric pattern, Princess Dararasmi

บทนำ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนามีอยู่หลายกลุ่มหลากเชื้อชาติ คนล้านนาและเชียงใหม่จะเรียกตนเองว่า เป็นคนไทหรือคนไต บางคนก็เรียกตนเองว่า คนเมือง ซึ่งสันนิษฐานว่า สมัยก่อนดินแดนล้านนาเคยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ครั้นเมื่อมีคนพม่าเข้ามาปะปนอยู่มาก ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่เต็มจึงได้คิดคำเรียกตนเองใหม่ว่าเป็น คนเมือง บางท่านก็ว่าคำว่า คนเมืองเป็นการประกาศยืนยันว่าตนเองเป็นคนในเมืองที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม หลังจากที่ล้านนาได้กลับฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหลังการกอบกู้บ้านเมืองของพระเจ้ากาวิละ ในยุคนี้นับว่าเป็นการรวบรวมผู้คนจากต่างถิ่นให้เข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่ อัน

ถือเป็นยุคที่ว่า เก็บผักใส่ เก็บข้าวใส่เมือง พระเจ้ากาวิละได้กวาดต้อนผู้คนจากภาคเหนือของพม่าทั้งจากเมือง ลื้อ เมืองเขิน เมืองยอง เมืองไตและยังรวมไปถึงบางส่วนของสิบสองปันนาให้เข้ามาอยู่ในเชียงใหม่และลำพูน ในยุคนี้เองทำให้ผู้คนในเชียงใหม่มีหลายเชื้อชาติพันธุ์ คนพื้นเมืองเชียงใหม่เดิมที่มีเชื้อชามา จากลัวะและไทย วนค้อย ๆ หายไปจากสังคมเมือง แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลืออยู่ตามหมู่บ้านในชนบทแถบอำเภอแม่แจ่ม คนเมืองที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่เองกลับไม่ใช่คนพื้นเมืองดั้งเดิม ทว่าเป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอยู่ที่หลังอัน ได้แก่ ชาวลื้อ ชาวไต ชาวเขิน ชาวยอง เป็นต้น

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ.2475 ประชาชนชาวเชียงใหม่หันมาสนใจวัฒนธรรมจาก ตะวันตกกันมากขึ้น จะสังเกตได้ว่าช่วงเวลานี้มีการปฏิรูปการเมืองการปกครอง ปฏิรูประบบเศรษฐกิจและ สังคมใหม่ ขณะเดียวกันมีชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาเชียงใหม่มากขึ้น ดังนั้นร้านค้าของคนเมืองที่เป็นอาคาร ไม้สักต่าง ๆ ได้แปรเปลี่ยนเป็นอาคารพาณิชย์รูปทรงแบบฝรั่งมากยิ่งขึ้น การแต่งกายของชาวเชียงใหม่จากที่ เคยนุ่งซิ่นก็หันมานิยมสวมใส่กระโปรงและเสื้อผ้านุ่งทรงตะวันตก ทิศทางการเจริญเติบโตของเมืองเชียงใหม่ รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว เพียงไม่กี่สิบปีให้หลังมีอาคารพาณิชย์สูงนับสิบชั้นผุดเกิดขึ้นราวกับดอกเห็ด นักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นว่า เชียงใหม่ในอีก 20 ปีก็คงไม่ต่างกับกรุงเทพมหานคร และที่สำคัญอนาคตของเชียงใหม่ที่รุดหน้าจนแทบจะจุดไม่อยู่นี้กำลังทำให้วัฒนธรรมบางอย่างของเมืองสูญหายไป ด้วย นั่นก็คือการดำรงชีวิตและการแต่งกายที่นับวันจะหายไปจากความทรงจำ

เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่หลายปีมานี้กระแสแห่งการหวนคืนธรรมชาติและ การดำรงอยู่ของคนเมืองในอดีต กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการและประชาชนเป็นจำนวนมาก มีหลายกลุ่มหลายหน่วยงานออกมา สนับสนุนวัฒนธรรมแบบล้านนาด้วยการพร้อมใจกันแต่งกายย้อนยุคในโอกาสงานเทศกาลต่างๆ นี่ยังเพื่อเป็น การอนุรักษ์รักษาประเพณีและวัฒนธรรมของคนเมืองเอาไว้ไม่ให้สูญสลาย แม้ว่ากระแสการแต่งกายของคน เมืองล้านนาจะกำลังได้รับความนิยมไม่มากนัก แต่การได้เริ่มต้นนับเป็นเรื่องที่น่ายินดี ผมเองนิยมชมชอบเป็น อย่างยิ่งเมื่อมีโอกาสได้พบเห็นผู้หญิงชาวเชียงใหม่แต่งกายด้วยผ้าซิ่น เก้าฝั่มมวยปักด้วยดอกไม้

การแต่งกายของคนเมืองล้านนาในอดีตที่ผ่านมาสันนิษฐานกันว่า จะนิยมทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมขึ้นเพื่อ ใช้เป็นเครื่องนุ่มห่มสำหรับถวายพระภิกษุสงฆ์ หรือให้เป็นทานแก่ผู้ยากจน ตลอดจนเป็นสินค้าสำหรับส่งไป ขายยังอาณาจักรอื่นๆ ผ้าที่เชื่อกันว่าทอขึ้นใช้ในสมัยนั้นได้แก่ ผ้าสีจันทน์ขาว ผ้าสีจันทน์แดง ผ้าสีดอกจำปา ผ้าธรรมดาและผ้ากัมพล เป็นต้น

เมื่อชาวล้านนานิยมการสักตามตัวในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ชาวล้านนามักจะไม่สวมเสื้อ นอกจากใน การแต่งตัวเต็มยศ โดยทั่วไปผู้ชายจะสักยันต์ตามตัวนุ่งผ้าต้อย ซึ่งเป็นผ้านุ่งขนาดต่างๆ กัน โดยจะมัดนชายผ้า เป็นเกรียวสอดระหว่างขา ซึ่งเป็นการนุ่งแบบเดียวกับการถกเขมรและโจงกระเบน นิยมใช้ผ้าคล้องไหล่และ โปกหัว ส่วนผู้หญิงจะนุ่งซิ่นลายขวางเกือบคลุมเท้า ท่อนบนมีผ้าผืนหนึ่งไว้คล้องคอ พันหน้าอก หรือ พาดบ่า เก้าฝั่มมวยกลางศีรษะปักปิ่นไว้ที่ผม หญิงชาวล้านนาจะนิยมห่มผ้าเฉียงแบบสไบเรียกว่า ห่มผ้า สะห้วยแล่ง นุ่งผ้าซิ่น ส่วนผู้ชายจะนุ่งผ้าต้อยขนาดยาวแบบโจงกระเบน สวมเสื้อคอจีนติดกระดุม ถ้าเป็นเจ้านายจะสวม เสื้อไหมคล้ายเสื้อครุยทับอีกชั้นหนึ่ง มีผ้าพันเอว 2 ผืน คือ รัตทับผ้าต้อยและเสื้อ (ทัศนีย์ ศรีมงคล, 2535)

อาณาจักรล้านนามีพัฒนาการด้านการเมืองมาหลายยุคหลายสมัยนับตั้งแต่การสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาเมื่อปี พ.ศ. 1839 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2101 เป็นยุคแห่งราชวงศ์มังราย ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2101-2317 อาณาจักรล้านนากลายเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรพุกามแห่งพม่าและเป็นประเทศราชของอาณาจักรไทย ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2435 อาณาจักรล้านนาได้เปลี่ยนมาเป็นมณฑลพายัพ จากพัฒนาการด้านการเมืองนี้เองสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวล้านนาที่จะนิยมสวมเสื้อผ้าฝ้ายสีขาวตุ่น หรือสีครามคอกลมแขนสั้น แขนสามส่วนติดกระดุมหรือผูกเชือก ผู้ชายนุ่งกางเกงเงินผ้าฝ้ายสีดำเรียกว่า เตี่ยวสะตอ ผู้หญิงนุ่งผ้าชิ้นแบบโบราณ เวลาไปงานพิธีจะห่มผ้าสไบทับลงบนเสื้ออีกชั้นหนึ่ง

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เสด็จกลับมาประทับที่เมืองเชียงใหม่ พระองค์ได้ทรงนำรูปแบบการแต่งกายของสตรีในกรุงเทพฯ เข้ามาใช้ในคุ้ม แล้วแพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูง คือจะสวมเสื้อแขนหมวยแบบยุโรปใส่กับผ้าชิ้นใหม่ลายพม่าต่อตีนจกแบบเชียงตุงหรือเชียงใหม่ เกล้าผมทรงญี่ปุ่นปักด้วยดอกไม้ไหวทองคำ ส่วนผู้ชายจะนิยมสวมเสื้อราช ประแตนสวมกางเกงแพรหรือนุ่งโจงกระเบนผ้าไหมทรงหางกระรอก ขณะที่สามัญชนทั้งชายหญิงยังแต่งกายแบบเดิม

คนชาติต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่ร่วมกับคนเมืองมาแต่อดีต ปัจจุบันได้ผสมผสานเข้าด้วยกัน ในทางวัฒนธรรม ทั้งภาษาพูด อาหาร การแต่งกาย ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ จนดูเหมือนว่าเชียงใหม่เป็น เมืองที่ประสบความสำเร็จในการผสมผสานทางวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว และเหมาะสม อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมล้านนาได้มีส่วนหล่อหลอม ให้ กลุ่มคนเหล่านี้ผสมกลมกลืนกันกลายเป็น ชาวเชียงใหม่จนถึงปัจจุบัน

กรมศิลปากร (2532, 154) การทอผ้า นับเป็นวัฒนธรรมสำคัญของ ล้านนา มาแต่อดีต ที่ได้มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยผู้หญิงจะมีบทบาทในการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน นอกจากประโยชน์ใช้สอยด้านเครื่องนุ่งห่มของสมาชิก ในครอบครัวแล้ว ผ้าทอยังสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของหญิงชาวล้านนาว่าเป็น ผู้มีความละเอียดอ่อน มีความมุ่งมั่นพยายาม จากฝีมือการทอผ้าที่ประณีตสวยงาม

“ผ้าทอพื้นถิ่นล้านนา” เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการทอผ้าที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของคนล้านนา เริ่มจากเจ้าดารารัศมีได้ถ่ายทอดวิชาการทอผ้าให้กับประชาชนที่สนใจ โดยสมัยก่อนชาวบ้านปลูกฝ้ายเพื่อใช้เท่านั้น ต่อมาเมื่อได้รับการถ่ายทอดจากเจ้าดารารัศมีแล้ว ได้มีการพัฒนาเป็นผ้าทอลายต่างๆ เช่น จังหวัดลำพูน ทอผ้าลายยกดอก ลายดอกพิกุล จังหวัดน่าน ทอผ้าลายน้ำไหล ซึ่งถ่ายทอดมาจากไทลื้อ จังหวัดแพร่ มีผ้าหม้อห้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทอผ้าลายงู อำเภอแม่แจ่ม ทอผ้าลายตีนจก และยังมีลายอื่นๆอีก

ผู้เขียนบทความพบว่า เจ้าดารารัศมีทรงพระอัจฉริยภาพด้านความรู้ผ้าทอพื้นถิ่นล้านนา และเป็นผู้ริเริ่มการถ่ายทอดกระบวนการการทอผ้าและลายผ้าล้านนา บนพื้นฐานศิลปวัฒนธรรมของล้านนาที่มีความงดงามทางด้านงานฝีมือของชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ ในอาณาจักรล้านนา หรือเรียกอย่างเป็นทางการว่า ภาคเหนือ อันประกอบไปด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด แพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน และ จังหวัดที่เชียงใหม่ จึงทำให้ผ้าทอพื้นถิ่นล้านเป็นที่รู้จัก

และทรงคุณค่าจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ฝ่ายยกดอกลำพูน ฝ่ายยกดอกลายดอกพิกุล ฝ่ายลายน้ำไหล ฝ่ายม่อฮ่อม ฝ่ายลายงู ฝ่ายตีนจก เป็นต้น

ฝ่ายยกดอกลำพูน

ฝ่ายยกดอกลำพูน เป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของลำพูนที่มีความงดงามประณีตด้วยฝีมือและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เช่นเดียวกับศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ของลำพูน มีการเริ่มต้นในคุ้มเจ้า ซึ่งแต่เดิมมีการทอฝ่ายยกดอกกันอยู่ก่อน แต่เป็นการทอฝ่ายยกดอกในผ้าฝ่ายและเป็นลวดลายธรรมดาๆ ไม่สวยงามวิจิตรนัก จนกระทั่งพระราชชายาเจ้าดารารัศมีซึ่งเป็นพระญาติกับเจ้าเมืองลำพูนได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอฝ่ายยกดอกที่มีลวดลายสวยงามและมีความวิจิตรบรรจง ให้แก่หมู่ข้าราชการบริพารในคุ้มเจ้า ต่อมาการทอฝ่ายยกดอกจึงได้เผยแพร่ไปสู่สาธารณะชนทั่วไป โดยได้มีการฝึกหัดชาวบ้านจนมีความรู้เรื่องการทอฝ่ายยกดอกเป็นอย่างดี จึงทำให้จังหวัดลำพูน กลายเป็นศูนย์กลางการทอผ้าไหมยกดอกแหล่งสำคัญของประเทศไทย

เอกลักษณ์เฉพาะของฝ่ายยกดอกลำพูน ฝ่ายยกดอกลำพูน คือ ผ้าที่ทอยกลวดลายให้สูงกว่าผืนผ้า คำว่า “ยก” มาจากลักษณะการทอเส้นไหมที่เข้ดขึ้น เรียกว่า “ยก” และเส้นไหมที่จมลงเรียกว่า “ข่ม” แล้วพุ่งกระสวยไปในระหว่างกลางโดยเลือกยกบางเส้นข่มบางเส้น เพื่อให้เกิดลวดลาย โดยฝ่ายยกลำพูนจะเป็นฝ่ายยกที่ใช้เส้นไหมเพิ่มพิเศษทอยกให้เกิดลวดลาย ซึ่งแยกกับการทอโครงสร้างผ้าที่เป็นการทอด้วยลวดลายขัด ๒ ตะกอในปัจจุบันมีการใช้ด้นทองด้นเงินมาทอยกเส้นเพิ่มพิเศษให้เกิดลวดลายที่สวยงามเพิ่มขึ้น โดยจะใช้ตะกอลอยแถวใดแถวหนึ่งไม่สามารถที่จะเปลี่ยนลายได้ ถ้าจะเปลี่ยนลายต้องถอดตะกอลอยออกทั้งหมดแล้วเก็บลายใหม่ขึ้นมา ลายผ้าที่เก็บเป็นตะกอลอยนั้นสามารถทำได้ไม่ต่ำกว่า 15 ไม้ม ต่อหนึ่งลายผ้าไหมยกดอกของลำพูน มีจุดเด่น คือ การใช้กลุ่มตะกอแยกสีเส้นไหมเพิ่มพิเศษ ออกเป็น 2-3 ตะกอในหนึ่งแนวของไหมยกเพิ่มพิเศษ ทำให้เกิดสีสัน 2-3 สี ในลวดลายดอก เรียกว่า “ดอกสอดสี” อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฝ่ายยกดอกลำพูนที่สวยงามและทรงคุณค่าของงานหัตถศิลป์ อันเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาวลำพูนที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานในปัจจุบัน

ฝ่ายยกดอกลายดอกพิกุล

ลายดอกพิกุล เป็นลวดลายผ้าโบราณที่มีการออกแบบสำหรับทอผ้าลำพูนในอดีต ซึ่งต่อมาได้มีการออกแบบลวดลายดอกพิกุลที่หลากหลายขึ้น เช่น พิกุลเครือ พิกุลมีขอบ พิกุลก้านแห่ พิกุลเชิงใหญ่ พิกุลกลม เศร พิกุลเล็ก พิกุลใหญ่ พิกุลสมเด็จ และพิกุลกลม เป็นต้น ซึ่งแต่ละลวดลายจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันคือขนาดดอกพิกุล และสีสันของเส้นไหมหรือด้นเงิน ด้นทองที่กำหนดลงไปให้แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มลวดลายอื่นๆ ลงไปประกอบกับดอกพิกุล เช่น การเพิ่มกลีบ ก้าน ใบ เกสร และเพิ่มเหลี่ยมของดอกพิกุลเป็นต้น เนื่องด้วยลายดอกพิกุลเป็นลวดลายโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของฝ่ายยกลำพูน และเป็นที่รู้จักของคนส่วนมาก ดังนั้น ผู้ออกแบบจึงนิยมนำลายดอกพิกุลมาผสมผสาน กับลวดลายประยุกต์อื่นๆ เพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของผ้าลำพูนให้ดำรงอยู่สืบไป (รจนา ชื่นศิริกุลชัย, 2542)

ผ้าลายน้ำไหล

ผ้าลายน้ำไหล เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาผ้าทอของชาว จังหวัดน่าน เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของช่างทอพื้นบ้าน ชาว น่าน เป็นผ้าที่สตรีใช้สวมใส่เป็นผ้าถุงหรือผ้าซิ่น ทอขึ้น ด้วยเทคนิคพิเศษที่เรียกว่า “เกาะ” หรือ “ล้วง” เกิดลวดลาย ที่พลิ้วไหวเหมือนสายน้ำกำลังไหลเป็นทางยาว สันนิษฐานว่า น่าจะเกิดจากจินตนาการของบรรพบุรุษช่างทอที่จินตนาการ เลียนแบบมาจากสายน้ำน่าน ซึ่งเป็นสายน้ำที่ไหลคดเคี้ยวมีเกลียวคลื่นพลิ้วไหวสวยงาม เมื่อนำมาทอเป็นลวดลายบนผืน ผ้าจึงเรียกว่า “ผ้าลายน้ำไหล” ถือเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันสำคัญของจังหวัดน่าน (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2551) มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ

หรืออีกข้อสันนิษฐานหนึ่ง อาจสันนิษฐานได้ว่า ผ้าทอ ลายน้ำไหล อาจเป็นการทอตามเอกลักษณ์ของผ้าทอไทลื้อ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนา ประเทศจีน ซึ่งบางส่วนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ ท่าวังผา จังหวัดน่าน ด้วยมีร่องรอยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว ซึ่งเป็นฝีมือช่างสกุลลื้อ ที่ได้วาดลวดลายของ ผ้าซิ่นของผู้หญิง ส่วนหนึ่งจะมีลวดลายผ้าซิ่นลายน้ำไหล ประกอบอยู่ในภาพ

ภาพที่ 1: วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน

ที่มา: วัดทั่วประเทศไทย, กระทรวงศึกษาธิการ (2525)

ผ้าทอลายน้ำไหล จังหวัดน่าน สันนิษฐานว่ามีต้นกำเนิดการออกแบบลายมาจากชาวไทลื้อ โดยปรากฏประวัติในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ที่วาดลวดลายของผ้าซิ่นผู้หญิง ในรูปเป็นลายผ้าซิ่นทั้งหมดด้วยผ้าทอลายน้ำไหลที่ดัดแปลงมาจากผ้าลายชาวลื้อ สมัยแรก ๆ นิยมใช้ไหมเงินและไหมดำด้านลายผ้าตรงส่วนที่เป็นหยักของกระแสน้ำ จากนั้นใช้ลายมุกรูปสัตว์แทรกเพื่อแสดงว่าไม่ได้ลอกแบบของชาวลื้อมาทั้งหมด ผ้าทอลายน้ำไหลไทลื้อเริ่มทอกันครั้งแรกที่บ้านหนองบัว อ.ท่าวังผา จ.น่าน เป็นศิลปะการทอผ้าด้วยมือ สาเหตุที่เรียกผ้า

ทอลายนํ้าไหล เพราะลวดลายที่ทอออกมามีลักษณะเหมือนนํ้าไหล แต่ปัจจุบันมีการคิดพลิกแพลงลวดลายต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกมากมาย

ผ้าม่อฮ่อม

ม่อฮ่อม เป็นเครื่องแต่งกายของชาวภาคเหนือ ในตอนแรกไม่ได้หมายถึงเสื้อม่อฮ่อมแต่อย่างใด แต่หมายถึงเสื้อและกางเกงหรือเครื่องแต่งกายที่มีสีครามอมดำ ม่อฮ่อมมิใช่การแต่งกายของคนไทยแต่ดั้งเดิม แต่เป็นเครื่องแต่งกายของชาวลาวพวน ซึ่งชาวลาวพวนนี้ได้ถูกกวาดต้อนและอพยพมาจากแขวงเชียงขวางของประเทศลาว ชาวลาวพวนนี้ได้อพยพมาอยู่ที่ทางตอนเหนือของจังหวัดแพร่ และต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่บางทุ่งไธสงใต้ซึ่งเป็นที่อยู่ในปัจจุบันนั่นเอง ชาวไทยพวนกลุ่มแรกเข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดแพร่ได้ประมาณ 40 ปี ก็ได้มีกลุ่มชาวไทยพวนกลุ่มที่สองเข้ามาเพิ่มเติมอีกกลุ่มหนึ่ง เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่ใกล้กัน

เมื่อมีการตั้งหลักปักฐานกันแล้ว ก็ไม่มีการทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มออกมาใช้ในชีวิตประจำวันกัน และหนึ่งในผ้าที่ได้รับความนิยมกันมากของชาวลาวพวนกันคือผ้าฝ้ายที่ย้อมสีครามดำหรือเรียกว่าผ้าม่อฮ่อมนั่นเอง มีการตัดเย็บเป็นเสื้อม่อฮ่อมและกางเกงใช้กัน ต่อมาได้มีการตัดเย็บเสื้อม่อฮ่อมออกมาจำหน่ายเสื้อม่อฮ่อมราคาส่งให้กับคนงานและลูกจ้างที่ต้องเข้ามาทำงานป่าไม้ และด้วยความที่ใส่สบาย สีเข้มทำให้ดูไม่สกปรกจากการทำงาน จึงได้รับความนิยมจากคนไทยในจังหวัดแพร่กันอย่างแพร่หลาย ต่อมานายไกรศรี นิมนานเหมินทร์ ได้ทำการจัดเลี้ยงต้อนรับท่านกงสุลอเมริกัน โดยมีการจัดงานเลี้ยงแบบชนโตกและได้มีการกำหนดให้มีการแต่งตัวด้วยเสื้อม่อฮ่อมแขนสั้น คาดเอวด้วยผ้าขาวม้า จึงทำให้การแต่งกายด้วยเสื้อม่อฮ่อมกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวแพร่

ถึงแม้ว่าเสื้อม่อฮ่อมจะไม่ใช่เสื้อที่เป็นของไทยแต่กำเนิด แต่เป็นวัฒนธรรมการแต่งกายที่มาจากชาวลาวพวนที่อพยพมานำมาเผยแพร่และได้รับความนิยมจากคนไทย ทำให้ในปัจจุบันได้มีการนำเสื้อม่อฮ่อมกลายเป็นเอกลักษณ์การแต่งกายอีกแบบหนึ่งของคนไทยทั่วประเทศ ด้วยความที่เสื้อม่อฮ่อมนั้นทำมาจากผ้าฝ้ายจึงทำให้สวมใส่สบาย ระบายอากาศได้ดีเหมาะกับภูมิอากาศของบ้านเราที่มีอากาศแบบร้อนชื้น และตอนนี้เสื้อม่อฮ่อมยังได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก อย่างชาวยุโรปและอเมริกาที่เข้ามายังประเทศไทย ด้วยความที่เสื้อม่อฮ่อมนั้นมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนใคร ไม่ว่าจะไปที่ไหนถ้าเห็นเสื้อที่มีลักษณะเป็นเสื้อแขนสั้น คอกลม มีกระดุมด้านหน้าและมีสีครามดำ ทุกคนจะเรียกเสื้อแบบนี้ว่าเสื้อม่อฮ่อม ยิ่งถ้าคาดด้วยผ้าขาวม้าที่เอวด้วยแล้วยิ่งแสดงออกถึงความเป็นไทยลูกทุ่งได้อย่างชัดเจน เสื้อความหมายถึงธรรมชาติไม่มีการปรุงแต่งมากมายเหมือนเสื้อผ้าที่วางขายอยู่ตามยุคตามสมัยทั่วไป

ผ้าลายงู

ลายหนีขีหรือลายผ้าขึ้นเป็นลายที่เรียงแบบจากการเปลี่ยนสีของเกล็ดงูใหญ่ในเวลาแสงแดดส่องสะท้อนเกล็ดงูจะมีลักษณะเป็นเหมือนลายนํ้าไหลตามธรรมชาติ ลายที่เกิดขึ้นก่อนจะเป็นลายมีการทดลองหลายแบบโดยการมัดฝ้ายเพื่อให้เกิดเป็นลวดลายเวลาย้อมออกมา ลายผ้าขึ้นหรือหนีขีเวลาย้อมเสร็จเมื่อเอา

มาอีกทอแล้วก็จะเกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ และจะมีชื่อเรียกของลายแต่ละลายต่างที่ทอออกมาโดยหลัก ๆ จะมีลายที่เด่นชัดอยู่ 2-3 ลายในการมัดย้อมลายหนึ่งชื่อ คือ ลายต่างกลอวา, ลายแขวชะ และลายต่ากิ แต่ละลายก็จะมีลายย่อยอีกมากมายตามที่มีผู้มัดย้อมได้ออกแบบและต้องการ ลายหนึ่งชื่อหรือผ้าชิ้นเป็นลายที่ทอออกมาแล้วเป็นกระโปรงหรือผ้าชิ้นนั่นเอง จะมีการสวมใส่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้นและต้องเป็นผู้หญิงที่แต่งงานแล้วเท่านั้นผู้หญิงสาวไม่สามารถนำมาสวมใส่ได้และสีดั้งเดิมคือสีขาวและสีแดง สีแดงคือความหนักแน่นและอดทนเวลามีครอบครัว ส่วนสีขาวคือความรักที่โปร่งใสและบริสุทธิ์ แต่ในปัจจุบันผู้หญิงปกากะกอกก็จะมีประยุกต์หลากหลายขึ้นและหลายสีตามที่ต้องการ

ผ้าตีนจก

จุดกำหนดผ้าตีนจกแม่แจ่มเท่าที่สืบค้นพบอยู่ที่บ้านอาฮาม หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของพญาเชื่อนแก้ว พญาไชย ผู้ปกครองเมืองแจ่มสมัยนั้นทั้งสองท่านได้เดินทางมาจากเชียงรายเป็นเชื้อเครือพญาผู้ปกครองเชียงใหม่ (ตามคำบอกเล่า) นอกจากนั้นยังมีบริวารที่เกี่ยวข้องติดตามมาอีกหลายคนทั้งจากเชียงแสนและลำปาง มีการสันนิษฐานไว้ว่าช่างทอผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าชิ้นตีนจกแม่แจ่มดั้งเดิมที่อพยพมาอยู่แม่แจ่ม เป็นช่างทอจากคุ้มเจ้าเชียงใหม่ เพราะมีการทอส่งส่วยให้คุ้มเจ้าเชียงใหม่ทุกปี และในปีพ.ศ. 2468 เจ้าดารารัศมี ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยือนญาติพี่น้องทั้งเชียงราย ลำปางแม่ฮ่องสอน และผ่านเข้ามาทางแม่แจ่ม โดยครั้งนั้นได้นำกระดุกเจ้าอินทวิชยานนท์ไปก่อสร้างสถูปไว้บนยอดดอยอินทนนท์

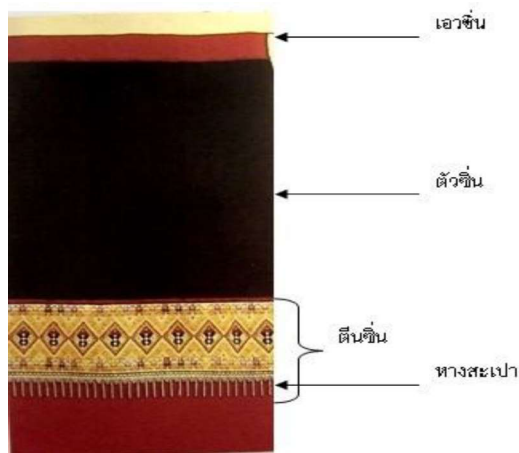
ในอดีต ผ้าตีนจกแม่แจ่มที่ทอด้วยดีเงิน ดีนทอง จะทอขึ้นเพื่อส่งส่วยเจ้าเชียงใหม่ โดยทางคุ้มเจ้าเชียงใหม่ส่งดีเงินดีนทองมาให้ การส่งส่วยใช้ช้างบรรทุกทุกปีละครึ่งพร้อมของส่วยอื่น เช่น ไม้ สมุนไพร หวาย หนังสัตว์ เขาสัตว์ ถั่ว งา เป็นต้น และห้ามชาวบ้าน “ไพร่” ทุ่งผ้าตีนจกที่ทอด้วยดีเงิน ดีนทอง ผ้าตีนจกถือเป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นสิ่งบ่งชี้ฐานะทางสังคม สันนิษฐานว่าชิ้นตีนจกแม่แจ่มน่าจะเกิดขึ้นในยุคสมัยที่พุทธศาสนาของล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง จากลวดลายของชิ้นตีนจกแม่แจ่ม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความคิด ความเชื่อทางพุทธศาสนา จากองค์ประกอบของชิ้นตีนจกแม่แจ่มจะปรากฏลวดลายต่าง ๆ เช่น โคม ชัน นาค หงส์ น้ำตัน สะเปา อันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความเชื่อทางพุทธศาสนา อันหมายถึง เขาพระสุเมรุ ทะเลสีทันดร และ สัตว์หิมพานต์ ดังปรากฏอยู่ในการเทศน์มหาชาติ เข็ชชีนสีแดงหมายถึงสวรรค์หรือจักรวาล เป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพสักการะเป็นพุทธบูชาของทั้งผู้ทอ และผู้สวมใส่ให้เกิดสง่าราศี เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เกิดบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ โดยมีสวรรค์และนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง นอกจากนี้สตรีแม่แจ่มยังมีการเก็บผ้าตีนจกผืนที่ดีที่สุด งามที่สุดไว้สำหรับตัวเอง เพื่อบุตรหลานจะได้ใช้สวมใส่ให้เมื่อยามละสังขารแล้ว เพื่อจะได้ไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์เป็นครั้งสุดท้ายผ้าตีนจกแม่แจ่มนับเป็นงานหัตถกรรมที่ประณีต สวยงาม และมีเอกลักษณ์ ของอำเภอแม่แจ่ม (ระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไหม, 2556)

ปัจจุบันช่างทอตีนจกแม่แจ่มสายตระกูลดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายตามหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านอาฮาม บ้านทัพ บ้านยางหลวง บ้านไร่ บ้านท้องผาย บ้านเหล่าปาก่อ บ้านห้วยไผ่ บ้านไหล

หิน บ้านนาเรือน บ้านเหล่า บ้านผานัง บ้านแม่ปาน บ้านสองธาร บ้านต่อเรือ บ้านกองกาน บ้านเจียง บ้านพร้าวหนุ่ม บ้านแม่ศึก บ้านศพลอง บ้านแม่นาจร โดยช่างทอเหล่านี้ยังคงรักษาศิลปะการทอตีนจกที่เป็นเอกลักษณ์ของแม่แจ่มไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

“ผ้าซิ่นจก (ตีนจก) มีความละเอียดประณีตอ่อนช้อย มีความหมายในตัวเอง ความประณีตของลวดลายเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้มีอารมณียือกเย็นสุขุม กฎเกณฑ์ บางครั้งอาจซ่อนเร้นเรื่องราวและเนื้อหาที่สามารถเล่าขานถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน การตั้งถิ่นฐาน เชื้อชาติ สภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี” แม่แจ่ม เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในหุบเขาซึ่งมีเทือกเขาถนนธงชัย และ ดอยอินทนนท์ล้อมรอบ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ซึ่งถือเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของภาคเหนือ นับเป็นหนึ่งในชุมชนไม่กี่แห่งของไทยที่ยังคงรักษาและสืบทอดมรดกพื้นเมืองซิ่นตีนจก และ ผ้าทอหลายประเภท อันเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าทั้งความงดงามและความหมายวิถีชีวิตของคนแม่แจ่ม

จากประวัติสตรีแม่แจ่มในอดีต สตรีจะถูกฝึกหัดให้รู้จักทอผ้าตั้งแต่อายุยังน้อย เพื่อพร้อมที่จะทอผ้าสำหรับนุ่งห่มของตนเองและครอบครัว ทุกวันนี้ชุมชนแม่แจ่มโดยส่วนใหญ่ก็ยังนิยมทอและใช้ผ้าทอที่ทำขึ้นในท้องถิ่น เช่น เสื้อผ้า สะลีส (ที่นอน) หมอน ผ้าตัวบ (ผ้าห่ม) ซิ่นแบบต่าง ๆ ได้แก่ ซิ่นหอมอ้วน ซิ่นตาล่อง ซิ่นแอมป์ ซิ่นตาตอป ซิ่นลัวะ ซิ่นยาง ตลอดจนซิ่นตีนจก ซึ่งเป็นการทอเพื่อนำมาต่อกับผ้าถุงหรือที่ชาวบ้านภาคเหนือ เรียกว่า “ซิ่น” นอกจากนี้ ยังมีผ้าที่ใช้เทคนิคการจกในการตกแต่งลวดลาย ได้แก่ ผ้าเช็ด ผ้าพาด ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) และหน้าหมอนจก เป็นต้น

ภาพที่ 2: องค์ประกอบของซิ่นตีนจกแม่แจ่ม

ที่มา: ด้านที่ 6 การกิน การอยู่ เครื่องนุ่งห่ม, ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ (2557)

ผ้าจกนับเป็นศิลปะการสร้างลวดลายบนผ้าที่มีความเป็นอิสระในตัวเอง ซึ่งผู้ทอสามารถสร้างจินตนาการและแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้มากที่สุด เช่นเดียวกับการวาดภาพและแต้มสีลงบนผืนผ้า ผลงานที่เกิดขึ้นจึงสามารถพัฒนาการไปได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัดผ้าจกแม่แจ่มมีลักษณะเด่นในการ

สร้างผลงานของช่างผู้ทอ ขณะเดียวกันก็ไม่ละทิ้งลายดั้งเดิม ซึ่งสามารถจัดแบ่งผ้าจากตาม ลักษณะลวดลายได้ ดังนี้

1. ลวดลายอุดมคติ เป็นลวดลายที่สะท้อนความเชื่อในศาสนาออกมาเป็นรูปสัญลักษณ์อันเกี่ยวเนื่องกับศาสนา พบลวดลายลักษณะนี้ในชิ้นตีนจกเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ รูปโคม ชัน น้ำตัน นาค หงส์สะเปา ที่ประกอบขึ้นเป็นชิ้นตีนจก นอกจากนี้ยังปรากฏ รูปชันทอก รูปหงส์ในผ้าป่าด (ผ้าพาดบ่า) หรือลายนาคนในหน้าหมอน เป็นต้น

2. ลวดลายคนและสัตว์ ส่วนใหญ่พบในผ้าหลบสะลี (ผ้าปูที่นอน) ผ้าป่าด ได้แก่ รูปม้า ช้าง ไก่ ลายเขี้ยวหมา ลายงูเต่าต่าง ลายฟีนปลา และลายคน ในหน้าหมอนได้แก่ รูปปู กบ เป็นต้น

3. ลวดลายพรรณพฤกษา พบในหน้าหมอนเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ลายดอกจันทร์ กุศม์แก้ว เป็นต้น

4. ลวดลายเปรียบเทียบสิ่งของใกล้ตัว เช่น ลายกุศตาสแสง กุศพอ่อนเอนมา กุศกระแจะ กุศขอเบ็ด กุศสามเสา พบลวดลายเหล่านี้ในหน้าหมอน

ชิ้นตีนจกแม่แจ่มเป็นศิลปหัตถกรรมที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษมาแต่โบราณกาล อันเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น และสร้างลวดลายขึ้นบนผืนผ้าด้วยการจก คือการสอดหรือควักเส้นฝ้ายสีต่างๆที่พุ่งสลับกันเป็นช่วง ๆ เพื่อให้เกิดเป็นรูปและลวดลายต่าง ๆ ขึ้นมาโดยใช้ขนเม่น โลหะ หรือไม้ปลายแหลมเป็นเครื่องมือ ผ้าตีนจกแม่แจ่มนับเป็นงานหัตถกรรมที่ประณีต สวยงาม และมีเอกลักษณ์ ของอำเภอแม่แจ่ม

สรุป

พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงเป็นบุคคลต้นแบบ อารังรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของล้านนา ถ่ายทอดเรื่องราวภูมิปัญญาล้านนาผ่านผ้าทอพื้นเมือง ที่แฝงด้วยความหมายและทรงคุณค่าในแง่ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พระองค์ได้ผสมผสานว่าของล้านนาและสยามเข้าด้วยกัน ทำให้มองเห็นว่ามีความงาม และสามารถมาประยุกต์ด้วยกันถ้าสมัยนี้คงเรียกว่า นักออกแบบแฟชั่น (Fashion Designer) ในเรื่องของการแต่งกายเสื้อผ้า มีความประยุกต์ทั้งหมด ทั้งเสื้อ ผ้าชิ้น เพราะพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระองค์ได้ทรงรวบรวมช่างทอที่ชำนาญมาฝึกฝนลูกหลานในคุ้มหลวง กลายเป็นผ้าทอ ยก-ดอกลำพูน อย่างผ้าชิ้นตีนจก ดิ้นเงินดิ้นทองแบบเชียงใหม่ ณ พระองค์ได้มีการนำมาสืบสานอีกครั้ง

ดังที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด แต่พระองค์ได้ฟื้นฟูแล้วก็นำมาสืบสาน ที่สำคัญคือทำให้มันเกิดความงามประยุกต์ใช้และใส่ลวดลายใหม่เข้าไป จนกลายเป็นที่นิยม มีลักษณะพิเศษเป็นของล้านนา อาจกล่าวได้ว่าพระราชชายา เป็นเสมือนภาพสัญลักษณ์ของผู้หญิงเหนือ อัตลักษณ์ล้านนา นี่คือทุนธรรมของล้านนาที่เด่นชัดมากเลยทีเดียว ซึ่งมาจากความคิดสร้างสรรค์ ผ่านกรณีศึกษาของพระองค์ เพราะฉะนั้น จึงกลายเป็นทางวัฒนธรรมที่สำคัญมากจนถึงกาลปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2532). *สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). *วัดทั่วประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- ระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไหม. (2556). *ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ. (2557). *ล้านนาคดีศึกษา*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงศักดิ์ ปรามังคกุล. (2551). *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ = Cultural heritage of Tai Lue extiles*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทัศนีย์ ศรีมงคล. (2535). *ผ้าเมืองเหนือ*. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์และศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รจนา ชื่นศิริกุลชัย. (2542). *การศึกษาผู้ไหมยกดอกล่าวปูน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].